

Türk Kültürü

TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

YIL 47

YENİ SERİ CİLT II

SAYI 2

2009/2

Ankara <Güz> 2009

ABDALLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Serdar ERKAN

Hacettepe Üniversitesi

Özet: Bu çalışmada, ülkemizin çeşitli bölgelerinde mirasçı müzisyenlik geleneğiyle tanınan Abdal'ların, bilim çevrelerinde tartışılan iki kökeni üzerinde durulmuştur. Bu kökenlerden biri, Abdal isminin kendisi olmakla beraber, 9. Yüzyıldan itibaren tasavvufi kaynaklarda rastlanan ve Abdalân-ı Rûm'ın kurulmasına öncülük edip sonradan günümüz Abdallarının kaynağı olarak görülen dini tarafdır. Köken ihtimallerinin ikincisi ise, Ak-hun-Efşar Devleti'nin dağılmasıyla ortaya çıktığı ileri sürülen, Hindistan, Afganistan, İran, Azerbaycan, Türkmenistan ve diğer ülkelerde kültür benzerliğini gördüğümüz, Masri, Mutrib, Abdal, Garibzade gibi müzisyen topluluklarla gerek isim ve gerekse kültürel benzerlikleri dolayısıyla ortaya çıkan "bir topluluğun dağılarak farklı coğrafyalarda yaşamaya başlaması ve Anadolu Abdallarının bu grubun bir ögesi olma ihtimalidir.

Anahtar Kelimeler: Abdallar, Abdallık, Mirasçı, Müzisyenlik, Abdalân-ı Rûm.

An Assesment on the Abdals

Abstract: This article focuses on the two distinct academic explanations concerning the origins of "the Abdals". The first is related to the origin of the name "Abdal" itself as found in the written religious sources dating to the 9th century and onwards and which has given rise to the foundation of "Abdalân-ı Rûm" (The Abdals of Rûm), which, for some, is the origin of today's Abdals. The second explanation is that the Abdals were one of the separate groups in the "Ak-hun-Efşar" state, and were behind the ethnicities of India, Afghanistan, Iran, Azerbaijan, Turkmenistan and others like Masri, Mutrib, Abdal, Garibzade, all of which are said to be bearing some cultural similarities with today's Anatolian Abdals.

Keywords: Abdals, being an Abdal, inheritance, musician, The Abdals of Rûm.

Orta Anadolu'nun Kırşehir, Kırıkkale, Nevşehir, Yozgat, Niğde, Ankara gibi şehirleri başta olmak üzere, ülkemizin çeşitli bölgelerinde aşiret halinde yaşayan kimi topluluklar vardır. Bunlardan bir tanesi, genelde yaşadıkları bölgelerin evlenme ve düğün gelenekleri etrafında teşekkül etmiş uygulamalarında ve eğlencelerinde yer alan unsurların icrasında başlıca rolü oynayan müzisyen topluluklarını oluştururlar. Bu topluluk mensuplarına halk arasında hem birey olarak, hem de topluluk olarak "Abdal" denir (Caferoğlu 1949: 76; Köprülü 1935: 40-41; Kılıçkiran 1977:7960; Timuroğlu 1980: LXXIX).

Günümüzde Kırşehir ve Kırıkkale illerinin gelenekleri ve yöre kültürüyle ilgili her çalışmada Abdalların adları da zikredilir¹. Özellikle Kırşehir'de meskûn Abdallardan biri olan Neşet Ertaş'ın yaratıcı bir saz şairi olarak mesleğinde eriştiği şöhret, Abdal aşiretlerinin, hem bilimsel bağlamda ve hem de, medya organlarının

¹ Kaynakça kısmına bakınız.

yapılan çalışmalarda sıklıkla konu olmasını sağlamıştır². Abdalların icra ederek hayatlarını sürdürdüğü geleneklik müzik mirası, sık sık yöreyi araştırma, derleme alanına çevirmiştir³. Yörede yaşayan kişilerin hemen her biri bu açıdan birer kaynak kişi hüviyeti kazanmıştır. Bunun neticesinde, yöreye karşı müzik araştırmacılarının ilgisi durmadan artmıştır.⁴

Abdallarla ilgili çalışmalar, şüphesiz Neşet Ertaş öncesine uzanır. Bu çalışmaların bir yönü tasavvuf ile diğer yönü ise etnografi ile ilişkilidir. Konunun iki kolda incelenmesinin nedeni, Abdal kelimesinin etnografik boyutunun olmasının yanı sıra aynı zamanda tasavvufî bağlamda kullanılan bir terim olmasıdır.

Anadolu'da yaşayan Abdallar hakkında günümüze kadar yapılan başlıca araştırmaları da göz önünde tutarak bu aşiretlerin Anadolu'daki coğrafi yaygınlığını ve yaşam biçimlerinin genel görüntüsünü ele alarak, bunların ortak özelliklerini vurgulayıp daha sonra, tasavvufi anlamda, "Abdal"lığın günümüz Abdal aşiretlerinin kökeni olduğu tezini ele alacağız. Son olarak, Anadolu Abdalları ile Anadolu dışında yaşayan Abdal veya Abdal benzeri klan/ aşiretlerin yaşam biçimi benzerliği ışığında bir karşılaştırmasını yaparak kendi görüşümüzü ortaya koymaya çalışacağız.

1- Anadolu'da Abdal Aşiretleri

Abdal aşiretleri arasında Anadolu'da ilk sözlü metin derlemelerinde bulunan ilk alan araştırmacısı Ali Rıza Yalğın'dır. Onlar hakkında ilk bilgileri edinmemizi sağlayan, elimizdeki belgelere göre, odur.

Gaziantep ve civarı yöresindeki Türkmenlerle ilgili edindiği kıymetli bilgileri "Cenupta Türkmen Oymakları" adlı eserinde yayınlayan Yalğın, 1930 yılından önce

² Abdalların yeniden keşfedilmesinde Neşet Ertaş'ın rolünün diğer abdallar tarafından da anlatıldığı bu çalışmalara Can Dünder'in "Garip" adlı belgesel filmi (Garip); Kültür Bakanlığı tarafından yaptırılan "Abdallar" belgeseli (Abdallar); Memiş Ülker tarafından yapılan "Abdallar" adlı belgeseli (Abdallar); Haşim Akman tarafından (2006) yayınlanan "Gönül Dağında Bir Garip"; Bayram Bilge Tokel tarafından (2004) yayınlanan "Neşet Ertaş Kitabı" gibi popüler çalışmaları örnek verebiliriz.

³ Abdalların kendi içlerine dönük ekonomik ve toplumsal yapısı dolayısıyla nesiller boyu yaşattıkları bu miras, halk kültürü araştırmaları yapan üniversite bölümlerinin öğrencileri için bulunmaz bir kaynak teşkil etmektedir. 2008 yılında Kırşehir, Kırıkkale, Nevşehir, Yozgat ve Ankara illerinde bulunan Abdallarla yaptığımız görüşmelerin neredeyse tamamında bahsedilen ilginin yoğunluğundan dolayı kaynak kişilerin görüşme yapmakta isteksiz oldukları gözlenmiştir.

⁴ Bu tür bilimsel çalışmalara Parlak 1991; Dağ 2000; Gürsoy 2006; Erkan 2008; Özdemir 2008 örnek olarak verilebilir.

Kilis'teki Elbeyli Aşiretine bağlı Yazlıbecer köyünde çalışmalarını sürdürürken köyün sakinlerinden biri olan ve aşiretin müzikten anlayan ve icra edenlerinden biri olduğunu belirttiği Topal Abdal ile görüşür:

"Topal Abdal'a "Siz Çingene misiniz?" dedim. Topal Abdal:

"Hâşâ efendim biz Çingene değiliz, Çingene soyu ayrıdır" dedi. Bunun üzerine ben Abdalların kaç çeşit olduğunu öğrenmek için Topal Abdal'a soyların isimlerini sordum. Ve onun saydığı soy isimlerini yazmaya başladım.

Fakçılar: Aşirete av avlayan abdallardır.

Tencili Abdal: cambazlık, kuyumculuk, üfürükçülük yapan ve böyle geçinen abdallardır.

Beydili Abdal: Türkmenlere yamak ve yardımcı olan Abdallardır. (Bizim Topal Abdal kendisinin bu gruba girdiğini söyledi.)

Gurbet veya Cesis Abdal: Sepetçi Abdallardır.

Kara Duman Abdalları: Bunlar Mısırlı İbrahim Paşa'nın iskân beyine Mısır'dan gönderdiği büyük bir musiki ve raks heyetinin kalıntılarıdır (Yalgın 1977: C1: 18).

Bu sınıflandırmada adı anılan Abdal zümrelerinin Beydili, Tencili ve Fakçılar gibi aşiret isimlerini içermesi ve aşiretin içyapısındaki işbölümünde onların kendi hususiyetleriyle yer alması mevzuunu çalışmamızın ilerleyen kısımlarında ele alacağız. Bu hususiyetler, Abdalların sözlü tarih olarak aktardıkları verileri değerlendirme hususunda bize yardımcı olacaktır.

Yalgın, çalışmasının ilerleyen sayfalarında, 1960 yılında Türkoğlu ilçesi adını alan Kahramanmaraş'a bağlı Eloğlu ilçesinde Abdal zümrelerine dair şu bilgileri verir:

"Eloğlu'nun kuzeyindeki etekte perişan birkaç çadır gördüm. Yanlarına vardım bu obacık Köçekli isminde bir abdallı kabile idi. Bu oba daha çok Komarlı aşireti arasında yamak olarak bulunmuş. Bu küçük obanın sanatı düğünlerde, derneklerde çalgı çalmak ve halkı eğlendirmektir... Obanın genç, ihtiyar bütün erkekleri kadın kıyafetine girerek dans ederler. Bunlarda kadınların bizzat oyun oynamaları adet değildir. Kendileri bu oyunlara saygılı bir inançla bağlıdır. İyi oyun oynayanlar herkesin saygısını kazanır ve fırsat düştükçe övülür... İnsan bu aptalların oyunlarını seyredirken kendisini şaman ayinlerinden birine katılmış sanıyor" (Yalgın 1977: C.II, 429).

Ahmet Talat Onay, 1931 yılında Kırıkkale ili Keskin ilçesine bağlı Beyobası'nda, namı Kırıkkale ili sınırlarında bugün dahi yaygın olarak bilinen Pehlivanlı aşiretinden Rıza beyin küçük oğlu İlhan beyin düğününe davetli olarak

ABDALLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

katılır. Onay'ın aktardığına göre bu aşiret ve köyün halkı Sivas- Kahramanmaraş civarlarında dolaşan seyyar bir Türkmen aşireti iken, yüz elli sene önce buraya iskân edilmişlerdir. Onay, yörede Abdal kökenli müzisyenlere de rast gelir ve şunları aktarır:

"Davulcuların abdal olması dikkatimi celp etti. Alevî mezhebinde olan bu adamlarda Türk harsı ile, Türk halkiyatı ile alâkadar çok şeyler bulunacağı şüphesizdi. Bir şeyler bulur, alırım ümidi ile Rıza Bey'e nefes okumalarını emretmesini rica ettim. Kahve ocağında oturan oğlu Arslan Bey'i çağırarak arzımın ifasını emretti. Sazlı sözlü meclisleri idarede yekta olan Arslan Bey, birkaç parça okudu; müteakiben Veli Kahya ismindeki abdalların muhtarı da bir hayli şeyler okudu. Fakat bu bedmest abdalin okudukları çok manidar şeylerdi. Hele Bektaşîliğe ve Alevîliğe muhip ve mensup görünmek isteyenlerin maksatları ile istihza için okuduğu nefesin şu parçası ne kadar manidardır:

Kenarında gezmediğin deryanın
Ne haddin ki ortasında yüzesin
Hakikatte yarım adam değilsin
Dava kılan elli ile yüze sen

Sohbet ilerledikçe, halihazırında az çok bir inkişaf belirdi. İşte bu birkaç saatte Kul Himmet'ten, Sadık'tan, Veli'den, Keskinli Ali'den, Hatayi'den öyle şiirler, nefesler okudular ki okuyanların hafızasına hayret etmemek kabil değildir". (Kurnaz 1990: 126-127).

Naci Atabeyli, 1934 yılında neşrettiği yazısında Antalya'nın Zeytin köyü yakınlarında rastladığı abdallar hakkında, gündelik yaşamlarına fazla yer vermeden, "koyu bir tasavvuf zihniyeti taşıyan, hatta abdallığı milliyet sayan bir zümre" olarak adlandırır ve şunları aktarır:

"Aralarında yaptığım tetkikattan, ellerinde bulunan kitapların muhteviyatından anlaşılan netice: Anadolu abdallarının (Alevî-Sürek-Sofu-Kızılbaz) tabirlerle ifade edilen kadim Türk Şamanizminin akidelerini İslamiyetle telif çalışmış bir Türk dinine sahip olmalarıdır" (Atabeyli 1934: 112).

Atabeyli yazısının devamında Abdal Dedelerinden birinin elinde bulunan Risale-i Şeyh Safiyyüddin Erdebili Rahmetullah adlı bir risaleden bahseder ve:

"Abdallar yukarıda bahsettiğim kitaplardan başka (Menakibi Evliya) denilen ve erenler, evliyalar hakkında düzülmüş, koşulmuş birçok efsanevi destanları ihtiva eden mecmuaları da mukaddes ve muteber olarak tutmaktadırlar.

Bunlardan bilhassa Şah Hatayi, Abdal Musa ve Kaygusuz Sultan taraflarından söylenmiş menakibe fazla kıymet verirler" (Atabeyli 1934: 112).

bilgisini verir. Buradan hareketle Atabeyli:

Abdallar, diğer Anadolu sofyan süreklileri ve Bektaşîler gibi, vaktiyle Hacı Bektaş merkezindeki Çelebi efendileri, dede babaları manevî metbu sayarlardı. Bunların dedeleri, Hacı Bektaş Çelebi efendisinden ruhsat ve izin almadan dedelik yapamazdı. Bununla beraber Konya, Adana gibi merkezlerdeki büyük dedeleri vasıtasıyla çelebi efendilere takarrüp edebilirlerdi. Konya'daki "Kara Yağmur Dede" muhterem sayılan bir zat olarak anılmıştır (Atabeyli 1934: 113).

Atabeyli, yazısının sonunda yer verdiği Abdal Musa mahlası:

Kim ne bilür biz nice soydanız

Ne bir zerre oddan ne hut sudanız

Bizim hususumuz marifet söyler

Biz horasan mülkündeki baydanız (Atabeyli 1934: 113).

dörtlüğünden yola çıkarak yüz yılımız ve öncesinde "aşiret" olarak anılan göçer evli abdalları "Abdalanı Rûm" adıyla anılan tasavvufi zümreye bağlamaktadır; çünkü, aralarında araştırma yaptığı abdal topluluğu da Horasandan geldiklerini beyan etmektedirler. (Atabeyli 1934: 113).

Atabeyli'den bir sene sonra 1935 yılında Fuat Köprülü'nün yazdığı ve Türkiyat Enstitüsü tarafından yayımlanan "Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi" adlı neşriyatta "Abdal" başlığı altında konuya geniş biçimde yer verilir. Bu çalışmasında Köprülü, herhangi bir Abdal zümresiyle yüz yüze görüşmemiş; ancak, talebesi olan Abdülbaki Bey'in; Baha Bey'in, Abdülkadir Bey'in, Avrupalı bilim adamlarının ve yukarıda çalışmasından alıntılarla yer verdiğimiz Naci Atabeyli'nin çalışmaları ve onların aktardıkları vasıtasıyla Anadolu'da yaşayan Abdal zümrelerinden bahsetmiştir;

Bugün Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kendilerine Abdal (Abdâl) adını veren ve hemen umumiyetle göçebe halinde yaşayan zümreler vardır. Anadolu Alevî zümreleri hakkında kıymetli müşahedeleri olan eski talebemden Abdülbaki Bey'in ve daha bazı arkadaşların bana şifâhen verdikleri malumata göre Denizli, Dinar, Sivas, Amasya, Çorum, Osmancık, İskilip, Merzifon, Mecitözü, Havza, Konya, Karaman, Mut, Elmalı taraflarında kendilerine Abdal ismi veren küçük Alevî zümreleri vardır; halk ve hatta Alevî halk arasında bu göçebeler Çingene sayılırlar. Dügünlerde davul zurna çalmakla geçinirler. İçlerinde âşıklıkla yani saz şairliği ile şöhrat kazananmış olanları vardır... Sair Alevîler gibi bunların da kendi aralarından

ABDALLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

yetişmiş Dede'leri vardır; dede, yılda bir onları ziyaret eder; o yıllık muayyen âdatını alır; nezirler yani kurban kesilir (Köprülü 1936: 39).

Köprülü, çalışmasında Baha beyden naklen, Safranbolu abdalları ile ilgili olarak yörenin geçici tarım işçileri olarak çalıştıklarını; erkeklerinin demircilik ve kalaycılıkla uğraştığı bilgisini verir. Halkın onlara "Çingene" gözüyle bakmalarına rağmen, onlar, Çingeneliği asla kabul etmez; Türk ve Müslüman olduklarını dile getirirler (Köprülü 1936: 39).

A.V. Le Coq'un "Die Abdal" adlı çalışmasından naklen Köprülü, Adana ilinde İslahiye yakınlarında yaşayan Abdallar hakkında şu bilgileri aktarır:

A.V. Le Coq, Adana vilayetinde İslahiye yanında Zincirli'de hafriyat yaparken, Musa ve Ali isminde iki abdala tesadüf etmiş... Kendilerinin abdal olduklarını söyleyen bu baba oğul, Rışvan kürd aşiretine mensup imişler. Türkler bunlara abdal, kürdler ise Gewende derlermiş; kendileri ise Teberci adını alırlarmış. Kendi dillerinde bunun manası davulcu demek imiş... Bunlar, ya münferid bir aile yahut muhtelif ailelerden mürekkep bir oba halinde Kürd aşiretine iltihak ediyorlarmış onlar da buna ses çıkarmıyorlarmış... bu gevendeler ne kadar zengin yani ne kadar çok hayvan sürülerine sahip olurlarsa olsunlar, Türklerin, Kürdlerin, Arapların onları hakir gördüklerini, kız alıp vermediklerini ve umumiyetle maddi vaziyetlerinin düşkün olduğunu ilave ediyor. Bunların bütün serveti bir kara çadır, bir inek, zayıf bir eşek ve birkaç partal elbiseden ibaretmiş; tahtadan kaşıklar, sandıklar, tütün kıyacak şeyler, destiler ve musiki aletleri yapıp satarlarmış. Avcılıkla, düğün ve bayramlarda türkücülükle ve üç telli saz çalmakla geçinirlermiş (Köprülü 1935: 40-41).

Asistanım Abdülkadir Bey'den naklen Köprülü, Antep ilinde yaşayan Abdallarla ilgili olarak şu bilgileri aktarır:

Eski asistanım Abdülkadir beyin yine Antep'te toplayıp hususi surette bana vermiş olduğu malumata nazaran, her Türkmen aşiretinin davul zurna çalan abdalları varmış – yani gevende: güyendeler. Elbeyli aşireti ve Türkmenler Sivas ve Kemah taraflarından sürgün olarak buraya geldikleri zaman, 80 bin çadır halkı imişler ve bunların da 500 kadar abdalları varmış. Hatta şimdi de Elbeyli abdalları ile Türkmen abdalları birbirinden ayrı imiş. Abdallar kendilerinin Çingene oldukları isnadını katiyen reddettikleri halde, halk bunları Çingene addeder, onlara kız alıp vermez ve bir abdal ne kadar zenginleşirse zenginleşsin, halk arasında daima aşağı seviyede ve hakir görülürmüş (Köprülü 1935: 40-41).

Ahmet Caferoğlu, Kırşehirde meskûn Abdallarla ilgili olarak şunları aktarmıştır:

Kâfi derecede incelenmeyen, fakat etnoloji bakımından dikkatimizi çeken bu aşiret hakkındaki mevcut malumata bakılırsa, bunlar aslında Türkmenlere mensupturlar... Lakin düğünlerde ve umumi meclislerde zurna, davul çalarak halkı eğlendirmek ve kasnak yaparak köylerde satmakla hayatlarını kazandıklarından ve tipçe biraz uzun boylu ve bizlere nispetle esmer ve sürmeli gözlü olduklarından, yerli ahali bunları kendisinden saymaz, daha fazla kıpti olarak kabul eder. Kendileri de yerli ahaliye karışmazlar; kimseyle çalışmadıkları gibi, zaruret halinde kimseden para istemezler. Gelenek ve görenek bakımından da yerli ahalden ayrılırlar... Perşembe geceleri, hususi eğlenceler tesis edilir. Mutlak bu gece evde bulunmak şarttır. Söylendiğine göre, her Perşembe gecesi içkili meclisler kurularak çalgılı eğlenceler tertip edilir. Yerli ahaliye tamamıyla yabancı gelen bu gelenekle, antropolojik teşekküllerindeki farklar, bilhassa yabancı sayılmalarına başlıca sebep teşkil etmektedir (Caferoğlu 1949: 76).

M. Şakir Ülkütaşır, çalışmasında, Anadolu'da yaşayan Abdal zümreleriyle ilgili, kendinden önce yapılan araştırmaların verdiği bilgileri, bu bilgileri nereden aldığını belirtmeden kullanarak onlar hakkında bazı savlarda bulunmuştur. Ülkütaşır'ın verdiği malûmatta, diğer araştırmacıların verilerinden ayrı olarak:

Bir kısım abdalların sünnetçilik, kasaba ve bilhassa köylerde dilencilik, gizli olarak da üfürükçülük, hekimlik başlıca maişet vasıtalarını teşkil eder. Hekimlik yapan abdallar, kırlardan topladıkları otlarla türlü ilaçlar yaparak satarlar ve köylüler de bu ilaçları baş ağrısı, mide ve karın ağrısı, çeşitli deri hastalıklarında kullanırlar. Abdal hekimleri bunlardan başka kulunç kırarlar, kan alırlar ve daha bir çok hastalıkları sağaltma ile de uğraşırlar. Bu yoldaki bütün bilgi ve sağaltma usulleri de tecrübe esası üzerinedir (Ülkütaşır 1936:252).

Ülkütaşır, daha önceki çalışmalarda rastlanmayan bir şekilde, bu yazısında Abdalların, sağaltım pratiklerinde bulunduklarını iddia etmektedir. Günümüzde devlete bağlı sağlık kurumlarının ve sertifika sahibi sünnetçilerin gerçekleştirmekte olduğu sünnetçilik mesleğini halen gizli olarak icra ettikleri bilinmektedir.⁵ Abdalların sağaltım pratiklerini de icra etmelerinin doğru bir bilgi olduğunun varsayılması, konargöçer Türkmenlerin aşiret yapısı üzerine kurulu yaşamı içinde abdalları "Kam-Baksı"ların devamı niteliğinde varsayılabilir bir pozisyona yerleştirmek için müsait bir temel ortaya çıkmaktadır. Ancak Ülkütaşır'ın verdiği

⁵ Abdallar, sünnetçilik mesleğinin ellerinden alınmasına rağmen kendi tabirleriyle "herkesten iyi" bir şekilde halen icra etmekte olduklarını ısrarla söylemektedir. Bunun başlıca nedeninin ekonomik olduğu söylenebilir. Daha fazla bilgi için bkz: (Erkan 2008).

ABDALLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Bilgileri kaynak göstermeden kullanması ve daha önce yapılan çalışmalarda böyle bir bilginin bulunmaması bu yöndeki görüşlerin, aksi yapılacak çalışmalarla ispatlanana kadar, geçerli olabilmesi hususunu güçleştirmektedir.

Kilis'te yaşamakta olan Abdallarla ilgili olarak ise, Kılıçkiran şu bilgileri vermektedir:

Kilis dolaylarında Abdal adı verilen ve uğraşları düğün çalmak olan bazı aileler vardır. Bunların bir kısmı Kilis kentinin Karataş semtinde otururlar. Buraya halk Abdal Mahallesi de der. Ancak Kilis'in Polateli bucağında Kürtdağı denilen yerde Mağaracık köyünde oturan Acer Dedo'nun uşakları diye bilinen Abdal ailesi çok ünlüdür... Abdallar kendilerini Dedemoğlu Türkmen aşiretinden olarak tanıtır. Gerçekten de Horasandan kopup gelen 84.000 çadırlık büyük Türkmen göçünde, Firuz Bey'in baş ozanı Dedemoğlu'dur. Bugün bile biz bu göçlerin öyküsünü Dedemoğlu'nun deyişlerinden öğreniyoruz. Örneğin "Yörü Bre Çiçekdağı, Sende Suna Boylumu Kaldı" türküsü gibi...(Kılıçkiran 1977:7960).

Akdeniz bölgesinde yaşayan Abdallarla ilgili olarak Ahmet Kutsi Tecer, şunları belirtmektedir:

Akdeniz kıyı şeridinde, özellikle Silifke, Anamur, Alanya ilçelerinde Abdallar yine yaşamaktalar ve de buraların folklorunda büyük etkinlik göstermekte. Toroslar üzerindeki kasabalarda da yerleşik abdallar vardır. Örneğin, bugünkü Mut folklorunu, Gülnar folklorunu bu Abdallar yaşatıyorlar (Timuroğlu 1980: LXXIX).

Abdalların Anadolu'da yerleştikleri iller hakkında en geniş bilgiye sahip çalışmayı Ali Aksüt yapmıştır. Aksüt, makalesinde; Adana, Adıyaman, Afyon, Aksaray, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Burdur, Çorum, Denizli, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Isparta, İçel, Karaman, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Malatya, Manisa, Muş, Nevşehir, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat ve Kıbrıs Lefkoşa'da yaşayan abdalların olduğunu bildirir; ancak, burada yaşayan Abdalların yaşantıları hakkında yeterli bilgi vermez (2002: 1-13).

Abdallar hakkında verilen bilgiler ışığında şunları söylemek mümkündür:

- 1- Göçebe olarak yaşarlar ve/veya yerleşik başka bir aşiretin altında yaşamlarını sürdürürler,
- 2- Geçimlerini sepetçilik, kalaycılık, geçici işçilik ve en önemlisi müzisyenlik ve sunnetçilik yaparak kazanırlar.
- 3- Alevî-Bektaşî süreklileri olarak sûfi bir zümrenin temsilcileridirler.

Abdal adıyla anılan aşiret toplulukları Anadolu'nun neredeyse her bölgesinde ve çok sayıda ilde aynı sosyal ve kültürel özellikleri barındıran bir şekilde yaşamaktadırlar. Bu özelliklere bakılarak Alevî-Bektaşî din yapısına sahip olan Abdalların, yakın tarihlere kadar, konargöçer Türkmen aşiret yapılarının bünyesinde başlıca müzikle, sünnetçilikle ve varsayıma dayanmakla beraber doğru olma payı bulunan sağaltım pratikleriyle varlıklarını devam ettirdikleri söylenebilir. Alevî oldukları bilgisinin yanı sıra Atabeyli'nin Antalya ilinde ortaya koymuş olduğu ve Kırıkkale'nin Keskin ve Elmalı ilçeleri ile Kırşehir Abdalları arasında şahsen yapmış olduğumuz alan araştırmaları sonucu öğrendiğimiz üzere, Alevî topluluklarının Cem ibadetlerini yerine getirebilmesini sağlayan "Abdal Dede"lerinin bulunur.

Abdal aşiretlerinin kökenini nerede aramak lazımdır sorusuna iki yanıt verilebilir. Bu yanıtı oluşturan iki temel görüş, tartışmanın başlatıcısı konumunda bulunan F. Köprülü'den bu yana, halen aynı konumu korumaktadır. Bunlardan birincisi, Abdal aşireti'nin, heterodoks zümrelerinin kalıntıları olduğu yönündeki görüştür.

Tasavvufi Bir Rütbe (Derece) Olarak Abdallık

"Abdal" kelimesini Fuat Köprülü, şu şekilde tanımlar: "umûmî kullanılıştta şaşkın, sersem, ahmak, budala manalarına gelen bu söz, bir kısım serseri, dilenci dervişlere verilen hususi bir isimdir" (1935: 23). Tasavvufi anlamda abdallığın ne olduğunu da, Köprülü şu şekilde açıklar:

"Abdal kelimesi, tasavvuf ıstılahı olarak, miladi IX. asırdan beri maruf bir kelimedir. Bu ıstılah, sonraları bütün tasavvuf zümreleri arasında büyük bir mevki alan ve muhtelif müellifler tarafından birbirinden farklı şekillerde izyah olunmakla beraber esasta *Rical al-Gayb* nazariyesiyle alakalıdır: Allah, dünyanın manevi nizamının muhafazasına halkın bilmediği bir takım sevgili kullarını memur etmiştir. Herkesçe meçhul oldukları için kendilerine Rical-i Gayb denilen bu adamlar arasında muntazam bir mertebeler silsilesi vardır. Mertebelerin en yüksek derecesinde "kutbulaktâb" bulunur; ondan sonra sırasıyla iki imam, evtâd, efrâd, abdal gelir; onun altında da muhtelif silsileler vardır. Mertebeler aşağıya doğru indikçe, ona mensup olanların sayıları çoğalır. Yukarı mertebedekiler kendilerinin aşağısındaki mertebelere mensup olanları bilirler; fakat aşağıdakiler yukarıdakileri bilmezler. Her hangi bir silsilede bir yer boş kalsa, onu takip eden mertebeye mensup biri oraya yükseltilir ve teselsül son mertebeye kadar gider. Bunların hepsi muayyen sahalara mensupturlar. Gerek bu meratib silsileleri, gerek her mertebeye mensup olanların sayısı, vazifeleri, faaliyet mıntukaları hakkında muhtelif nazariyeler ortaya konmuştur; fakat esas itibarıyla, bütün mutassavıflarca kabul edilen bu Rical-i Gayb nazariyesi maddi hayatın içtimai meratib

ABDALLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

silsilesine mukabil olarak, manevi bir meratib silsilesi tasavvurundan başka bir şey değildir" (1935: 24).

Köprülü'nün ortaya koymuş olduğu Abdal kelimesiyle ilgili bu tanım, günümüzde en çok rağbet gören açıklamalardan biridir ve günümüz Abdal aşiretlerine ruhani bir bağlantı sağlamakta temel referans olarak kullanılır. Ancak, yazısının devamında Köprülü, şu açıklamayı da sözlerine ekler:

Abdal kelimesinin manası ve mahiyeti hakkında Arap lügatçileri kat'i bir şey söylemiyorlar. Gramer noktasından, bu kelime, badal (BDL) sözünün cem'i olmak lazımdır. Fakat abdal'ın münferidi olmak üzere bedil kelimesi daha çok kullanılmaktadır. Hâlbuki bedil'in cem'i Arap gramerine göre Budala olmak icap eder. Bundan başka, abdal sözünün münferidi olan BDL de "abit, zahit, münzevi" manalarından hiçbirisi yoktur. Arap lügatçilerinin abdal kelimesinin tasavvuf ıstılahı olarak aldığı manaya dayanarak, birbirlerinin yerine kaim oldukları yahut istedikleri zaman kendi yerlerine aynı şekil ve heyette birini bedel bırakarak istedikleri yere gidebilmek kudretine malik oldukları için" abdal'a bu ismin verildiğini iddia etmeleri, dil bakımından kolay müdafaa edilemeyecek, yakıştırma bir izahtır (1935: 26).⁶

Abdal kelimesinin etnik kökeniyle tasavvufi kökeni arasında varlığı bilinen ilişki, Köprülü'nün ifadelerinde de ortaya çıkar.

Ariflerin Menkıbeleri adlı eserin çevirisinde yazar Tahsin Yazıcı, eserin sonunda verdiği sözlük kısmında Abdal kelimesinin kullanımıyla ilgili şu bilgileri verir:

"Abdal kuramının İslam dünyasında hangi tarihte ortaya çıktığı ve nasıl geliştiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu terim, tasavvuftaki anlamıyla Kuran'da geçmez. Sağlam kabul edilen hadis dergilerindeyse üç kez geçer. Bu hadislerin birinde, bunların sayılarının otuz olduğu, ikincisinde kırk olup Şam'da (Suriye) bulundukları, üçüncüsündeysen Şam abdalları ve Irak halkının ileri gelenleri biçiminde geçer... Abdal kuramının yabancı kökenli olduğunu gösteren bazı ipuçlarına da rastlanır. Bu terime İslam kaynaklarında -şimdilik- ilk olarak Cahiz'in (ölümü 869) bir eserinde rastlanmıştır. Burada onların sayıları ve bulundukları yer de belirtilmiştir; buna göre, abdallar

⁶ Köprülü'nün yakıştırma bir izahat olarak gördüğü "bedel" teorisi, aslında, bu kelimenin kökeninin sorgulanmasında göz ardı edilen bir noktayı ortaya çıkarmaktadır. Köprülü, çalışmasının sonunda yer verdiği eflatun-abdal ilişkisinin sonuçlarını gramer noktasında abdal sözcüğüne uygulamış olduğu bu nazariye etrafında uygulamamış, günümüz Anadolu abdal zümrelerinin farklı bir coğrafyadan göçmüş bir Türk boyu olabileceği ihtimalini çok zayıf görmüştür.

Filistin (Beysân) ya da Lübnan dağında (el-Arc) yaşıyorlardı. Cahiz'in ifadesi, abdal kuramının Selman ve Bilal gibi mevali (mevleviyet aşamasına ulaşmış sarıklı âlimler, mevlânâ) ile Antakyalı Hristiyan azizi Agabus ile ilgili olduğu biçiminde yorumlanmaya elverişlidir. Bu kurama mani dininin etkisini de eklemek gerekir" (Yazıcı 2006:725).

Bu sözlerin devamını Tahsin Yazıcı şöyle bağlar:

"Bu kuramdaki görünmezlik ile mehdi ve abdal arasındaki fark, birincisinin gelecekteki, ikincisinin de aradaki zaman içinde dünya düzenini sağlamalarından ibarettir. Sonraları abdal'ın bu niteliğinin yerini, bilinmezlik aldı. Yani sûfiler arasında "abdal vardır, ama bunların kim oldukları belli değildir". Kuramın bu biçimi almasında hiç kuşkusuz Melamilîğin önemli etkisi olmuştur. Ünden kaçmaları, benliğini yok etme amaçları ve gerek kılık gerekse düşünceleriyle topluma ters düşmeye çalışmak suretiyle gerçek kişiliklerini gizlemeleri, hiç olmazsa bir bölüm Melaminin gerçek nitelikleri hakkında halk arasında bazı rivayetlerin doğmasına ve onların abdal'a benzetilmesine neden oldu. Çoğu kez kötülünen bir kişinin, Tanrı yanına daha makbul olabileceği sonucuna varıldığı için bu kılık ve düşüncede olan kişiler hakkında daha ihtiyatlı davranılmaya başlandı. Gerçekten bu nitelikte bulunan kişiler olduğu gibi, halkın bu görüşünü kötüye kullananlar da çıktı... Görüldüğü gibi, çoğul olan bu sözcük, bu tip kişilerden söz edildiğinde "abdal'dandır" denilmesi sonucunda özellikle İranlılar ve Türkler arasında tekil anlamında kullanılmaya başlandı. Bunlar kendilerine pek uygun olan kalenderiliğin de etkisiyle, sayıları arttıkça bir takım gruplar oluşturmaya başladılar. Bu gruplar arasında, özellikle Rum (Anadolu) abdalları (ya da Abdâlan-ı Rum) grubu, Şii inancında olup tamamen Kalenderilerin bir kolu sayılabilir" (Yazıcı 2006:726).

Yazıcı'nın, yukarıda yer verdiğimiz paragrafta belirtmiş olduğu "ünden kaçmaları, benliğini yok etme amaçları ve gerek kılık gerekse düşünceleriyle topluma ters düşmeye çalışmak suretiyle gerçek kişiliklerini gizlemeleri..." ilginçtir. Bu bakımdan Rical-ü Gayb nazariyesi ekseninde bakılarak Abdal teriminden çıkarılan "yerine bedel olarak birini bırakma" teorisinin değişerek geliştiğini gösterir. Abdal terimi etrafında yapılan çalışmalarda bugüne kadar gözden kaçmış bulunan Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'inde verdiği tabirde de, Abdallık, Yazıcı'nın vermiş olduğu izaha paralel bir anlama kavuşmakta ve aslında kökünü Budizm, Maniheizm gibi mistik dinlerden alan melâmetîyye mezhebî ve onun esaslarından doğan kalenderiliğin fakr esaslarına uygun davranarak çihâr-darb ve yarı çıplak gezen dervişlerine, diğer bir deyişle Abdallara daha uygun bir hal almaktadır. Kelimeye, Kutadgu Bilig'de rastlanması, Türk telâkkisinde Abdallığın algılanış biçimini göstermesi bakımından önemlidir. Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'inde Abdal kelimesi şöyle kullanılmıştır:

“3563. bedel kıldı ebdal nengin hem malın

bakıp kodtı zahid bu dünya ulın” (Yusuf Has Hacip 2006 : 629).

Terimi isim olarak kullananlardan biri de Ahmet Yaşar Ocak’ın çalışmasında ortaya koyduğu Ebû Ahmed-i Abdal-i Çiştî’dir. Ebû Ahmed, Herat’ta yerleşik Melâmetîyye mektebinin içinden gelir (Ocak 1998: 18). Hallac-ı Mansur, Hamdun b. Ahmed el Kassar ve bu terimi isim olarak ilk kullanan Ebu Ahmed-i Abdal-i Çiştî gibi biri yaşadığı dönemde zındık ve mühlid sayılan diğerleri mevali tabakasından ve melametiliğin temel öğretilerinin kurucularından olan kişiler (Bkz. Ocak 1999:18-20), Abdal teriminin Anadolu dışında gelişmesinde rol oynadığı ileri sürülebilir.

Abdalân-ı Rûm

Köprülü, 14. asrın başlarından beri Anadolu’da Abdal lâkaplı dervişlerin çoğaldığını belirterek, Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi’nde onun bazı dervişlerine; Hacı Sultan Velâyetnâmesi’nde adı geçen Derviş Burhan’a; XV. asır başlarında yazılmış olan Kırk Vezir hikâyesinde serseri dervişlere Abdal lâkabının verildiğini belirtir ve:

“Türkiye’de XIV. ve XV. asırlarda, en ziyade Abdal ismi altında zikrolunan, serseri, bozuk akiydeli derviş zümreleri mevcuttu ve bu zümrelere mensup birtakım dervişler halk arasında büyük şöhrat kazanmışlardı. İşte bundan dolayı bu asrın (XIV. asrın) ikinci yarısında eserini yazan Aşık Paşa Zade, Anadolu’da mevcudiyetini söylediği dört büyük taife arasında Rum Abdalları’nı da bilhassa zikretmektedir; Gaziyan-ı Rûm, Ahiyan-ı Rûm, Abdâlân-ı Rûm, Baciân-ı Rum” (1935:31-32).

bilgisini verir. Köprülü’nün günümüz Abdal aşiretlerinin kökenini bu tasavvufi zümrede görmesinin nedeni budur. Köprülü, Anadolu sınırlarında yaşayan Abdal topluluklarıyla ilgili olarak şunları sözlerine ekler:

“Abdal denilen serseri derviş zümrelerinin Türkler arasında yayılması neticesi olarak, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde bugün bile Abdal ismini taşıyan ve etnografyacılar tarafından henüz pek az tetkik edilmiş olan zümrelere tesadüf edilmektedir” (Köprülü 1935: 23) ve “İslam tasavvufundaki abdal telakkisi, halk arasında da yayılarak, Türkler de dâhil olmak üzere, İslam kavimlerinin halkiyatında oldukça mühim izler bırakmıştır” (1935: 26).

Abdal zümrelerinin kaynağını yazısı boyunca iddia ettiği üzere Köprülü, Abdalan-ı Rum bahsine bağlamaktadır.

Ahmet Yaşar Ocak, aynı konuda şu görüşleri ileri sürer:

“Şu açıkça ortaya çıkan bir husus ki, kanaatimce abdalları tek bir etnik kökene bağlamak o kadar kolay bir iş değil. Çünkü çok değişik bölgelerde, Türkiye’nin çok değişik bölgelerinde olduğu gibi, Fuat Köprülü’nün çalışmalarında da zikrettiği gibi Orta Asya’da, Afganistan’da, Türkmenistan’da, Azerbaycan’da da abdal ismini taşıyan birtakım kabileler olduğu bilinir. Fakat bunların ben Türkiye’deki abdallarla organik olarak bir bağı olduğu kanaatimde değilim... Bizim esas burada üzerinde durmamız gereken anahtar kelime, zannediyorum “abdal” kelimesi. Bu abdal kelimesi hiç şüphesiz, tasavvuf kaynaklı bir kelime. Tasavvufta herkesin bildiği gibi dervişler genellikle Ortadoğu, İslam dünyasında, bilhassa Horasan kökenliler, Horasan Melâmetinin etkisiyle yetişmiş olan dervişler abdal ismiyle biliniyor. Özellikle Ortaçağlarda Kalenderîye akımının değişik kollarına mensup olan dervişler abdal ismiyle biliniyor. Bu vesileyle de yine çok iyi bilindiği gibi Âşıkpaşazade’nin kitabında da ismi geçen Rum Abdalları da yine bu konuyla alakalı. Abdal kelimesi Anadolu Abdallarının yayıldığı coğrafyalarda aynen geçiyor. Orta Anadolu merkez olmak üzere görüldüğü kadarıyla Ege Bölgesinde, Doğu Anadolu’da, Güney Doğu Anadolu’da aşağı yukarı Anadolu’nun her tarafında bu ismi taşıyan, abdal ismi altında birtakım zümreler var. Bunların bir kısmı bazı meslekler icra ediyorlar... Fakat hepsinin aynı etnik kökene mensup olduklarını söyleyemeyiz çünkü başka türlü fizyonomik özellikler gösteren abdallar var” (Tokel 2004: 222).

Anadolu’daki abdal zümrelerini, Ocak, etnisite bağlamında ele almış ise de, neticede Köprülü tarafından ortaya koyulmuş olan Abdalan-ı Rûm yaklaşımına yakın durmayı tercih etmiştir. Nitekim o, bu konuda şunları söyler:

“Bu anahtar kelime, “abdal” kelimesi bana her şeyden önce bunların yine de başlangıçta Kalenderîye zümreleriyle alâkalı olduklarını gösteriyor. Böyle bir hipotez ileri sürülebilir; yüzde yüz ispat edemesek de... Çünkü bir defa elimizde bu abdal kelimesi var, ikinci olarak da bunların Sünnî değil, Alevî olduklarını biliyoruz. Bazı Alevî ocaklarına bağlılar. Kendi aralarında müstakil ocakları olmadığını tahmin ediyorum. Böyle bir şeye ben bugüne kadar rastlamadım, ama bazı Alevî ocaklarına bunların tâbî olduklarını biliyoruz. Onların “cem”lerine katıldıklarını biliyoruz ve inançları da Alevî inançlarının hemen hemen aynı. Fazla bir farklılık yok; bu da ikinci bir tutanak elimizde. Bu da gösteriyor ki bunlar belli ölçüde yine bu söyledığımız Kalenderîye zümresine bağlılar. Yani böyle bir mistik geçmişten geliyorlar. Bir başka veri, elimizde Osmanlı tahriri defterlerinde ismi geçen ve bugün de Türkiye coğrafyasına yayılmış, içinde kırk abdal, abdal, ıstık, ve benzeri birtakım isimler var. Bunlar çok muhtemelen bu eski mistik zümrelerin, mücerret, bekâr topluluklar halinde yaşayan bu mistik zümrelerin belli bir topluluğa yerleşmeleri sonucu oluşan köyler. Bir başka husus da bu

ABDALLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Kalenderiye dervişleri dediğimiz bu abdallar nasıl musiki yapıyorlarsa ki bunlar kaynaklarda var, mesela Osmanlı mühimme defterlerine baktığımızda bunların Çeng ü câne ile dolaştıkları yazılıyor. Davul çalıyorlar, çenk denilen bir musiki aleti çalıyorlar, hatta boru çalıyorlar. Böyle bir musiki icra ediyorlar. Gruplar halinde dolaşırken bunları çalıyorlar. Bunlar osmanlı belgelerinde anlatılıyor. Elimizdeki bu veriler bence bugünkü abdalların tekrar ediyorum (hipotez olarak söylüyorum, bir iddia değil bu) bunların böyle bir kökenle alakalı olduğu izlenimini bizde uyandırıyor” (Tokel 2004: 223).

Ocak’ın günümüz Abdal Aşiretlerinin kökeninin Abdalân-ı Rûm olduğu görüşüne yakın durmasını sağlayan “Abdal” teriminin içerdiği mistik anlam ve Abdal aşiretlerinin Alevî oluşları yanı sıra, Kırşehir Abdallarını da nitelemek üzere kullanılan “Teber” kelimesidir. Teber üzerine de Ocak şöyle der:

“Şu anda aklıma geliyor, bunlara bazı bölgelerde teberci de deniyor. Teber, biliyorsunuz dervişlerin taşıdığı aksesuarlardan biri olan küçük bir balta. Bektaşilikte özellikle çok meşhurdur. Yani kökeninde Ebu Müslim Horasanî’ye bağlıdır. Ebû Müslim Horasanî işte Abbasi ihtilalini yaparken, tıpkı Hazreti Ali’nin zülfikarı gibi son derece mitolojik nitelikleri olan bir balta taşıdığı söylenir. Bektaşiliğe de bu kanalla Kalenderiye’den geçmiş. Dolayısıyla bu teberci kelimesi de bunların yine böyle bir bağlantıyla bu mistik zümrelerle ilintilenebileceğini gösteriyor. O bakımdan genellikle benim şahsi eğilimim bunların bu eski Kalenderiye dervişleri ile alakalı olduğu merkezinde.” (Tokel 2004: 224).

Ancak, Ocak’ın yukarıda ele aldığı şekliyle “teber” kelimesi daha yalın bir bakış açısıyla ele alındığında baltacı, yâni balta yapan anlamına da gelmektedir. Buradan hareketle, onların demircilikle uğraştıkları söylenebilir. Abdalların günümüzde “davulcu” manasında kullandığı bu kelime, geçmişte demircilikle uğraştıklarını akla getirmektedir. Belki doğrudan da onlar, balta imalatında bulundukları için bu adı almış olabilirler.⁷

7 Konu ile ilgili araştırmasında Erol Parlak, bu ihtimali göz önünde bulundurmaktadır: “Abdallar kendilerine birçok zaman “teberci” adını vermektedirler. Abdal dilinde bu kelimenin anlamı “davulcu”dur. Bununla beraber, teber kelimesinin Farsçada “kısa saplı balta” manasını dikkate alarak, teber yaptıkları için, yörüklerdeki yaptıkları işe bağlı olarak ad alma geleneğindeki gibi bu adı aldıkları ihtimali mevcuttur” (Parlak 1991:11).

Bayram Bilge Tokel, Orta Anadolu Abdallarından Neşet Ertaş'ın hayatını ele aldığı kitabında Abdalların yaşattığı geleneksel kültür olgusu hakkında şunları söyler:

"Bu geleneğin iki ana damarı var; birincisi Hacı Bektaş Veli hazretlerinden başlayarak Yunus Emre'lerin, Âşık Paşa'ların, Ahmet Gülşehri'lerin, Koyun Abdal ve Âşık Musa'ların Hakk'ı ve halkı terennüm eden sade dilleri ve aydınlık gönüllerinin asırlardır sönmeyen ışığı... İkincisi de, çevre illerle birlikte yoğun bir Türkmen nüfusunu bünyesinde barındıran Kırşehir'in; bu göçebe Türkmen aşiretlerinin Orta Asya'dan getirdikleri saf şiir ve müzik kültürünün, bir başka deyişle söz ve saz kültürünün kutsal topraklarından biri oluşu. Biri yazılı, diğeri sözlü kültürü temsil eden; biri şehri, diğeri köyü sembolize eden; biri yerleşik hayat ve şehir kültürünü, diğeri göçebe hayat ve göçebe kültürünü ifade eden bu iki zengin kaynak, Kırşehir'de çevre illeri kısıktırarak bir müzik ve kültür zenginliği yaratmıştır. Temelde köklü bir kültür ve sanat teşkilatı olan ahiliğin de merkezi durumundaki Kırşehir'de ahilik kültürü etrafında oluşan zengin müzik ve sanat birikimini de bu çerçeveden değerlendirmek gerekir." (2004: 14-15).

Abdalların kültürü açısından bakıldığında Tokel'in bu yorumunun çerçevesi pek net görünmemektedir.

Görüldüğü üzere tasavvufi anlamda Abdal olmak, dini bir doktrini bireyin yaşam boyunca sürdürmesi ve bu doktrin içerisindeki ilerleme kurallarına bağlı olarak rütbe edinmesi anlamına gelmektedir. Köprülü ve takipçilerinin Abdalların kökenini oluşturduğuna yüksek ihtimal verdiği bu tarihi akışın hangi derecede doğru olarak kabul edilebileceği, aşağıda ele aldığımız Etnografik bağlantının sağlamış olduğu verilerden sonra netlik kazanacaktır.

Abdallar, Eftalit-Akhun'ların Dağılması Sonucu Ortaya Çıkan Göçer Kabileler mi?

Abdalların kökeni konusunda F. Köprülü'nün başlatıcısı konumunda olduğunu belirttiğimiz orijin ihtimallerinin ikincisi ise, Abdalların, tarihte Ak-Hun (Eftalit) adlı devletin dağılması sonucu ortaya çıkan dağınık aşiret yapıları olduğu yönündeki nazariyedir (Geniş bilgi için bkz.: Köprülü 1935). Aşağıda göstereceğimiz nedenler dolayısıyla Abdalların kökenini açıklamada bu nazariyenin daha kabul edilebilir olduğu düşüncesi kuvvet kazanmaktadır kanısındayım.

Abdal aşiretlerinin salt bir şekilde Abdalân-ı Rûm denilen tasavvufi zümrelerin kalıntıları olmadığına varsayılması durumunda, bu aşiretlerin kökenlerini nerede aramak lazımdır? Bu sorunun yanıtını, Horasan ve yakın bölgesinde, Ak-hun (Eftalit) devletinin kalıntıları olarak görülen topluluklar ile bağlantısı olduğu çeşitli Batılı bilim adamlarınca belirtilen ve eskiden Horasan olarak adlandırılan bölge

ABDALLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

dâhilinde bulunan İran ve Afganistan'ın bazı kısımlarında aramak lazımdır. Geleneksel müzik icrasının izlerini takip ederek, bu bağlantıyı ortaya koymaya çalışacağız. Yukarıda tek tek ele alarak bahsettiğimiz müzisyenlik, dilencilik, sünnetçilik örneklerinin yanı sıra İran ve Afganistan'da bu meslekleri, tıpkı abdallarda görüldüğü gibi, bir yaşam biçimi olarak devam ettirmekte olan zümrelerin varlığı ve de etnik kökenleri konusunda ortaya konulan bahisler, kuracağımız bağlantının temelini oluşturmaktadır.

Ortak özellik olarak adlandırdığımız noktaların bizi ilgilendiren kısmı, bu toplulukların profesyonel müzik icracıları olarak hayatlarını devam ettirmeleridir. Anadolu'nun farklı bölgelerine yayılmış bulunan bu zümrelerin sosyo-kültürel yaşantılarında müziğin, işlevsel bütünlüğü bu açıdan dikkat çeker. Abdal aşiret/zümrelerinin yaşantısının, tıpkı diğer coğrafyalarda yaşayan Abdallar gibi, yalnızca bir yönünü müzik ile ilişkili bu özellikleri oluşturur.

Anadolu Abdalları ve diğer ülkelerde meskûn bulunan Abdallar arasında ortak noktalar başlıca üç maddede toplanabilir:

1) Müzisyenlik. Abdallar bulundukları Anadolu illerinde ve Köprülü'nün belirttiği üzere Azerbaycan'ın Hoy kasabasında ve Doğu Türkistan'da "profesyonel müzisyenler" olarak bilinmektedirler. (Köprülü 1936: 51).

Lorainne Sakata, 1976 yılında Afganistan'ın Farsça konuşulan üç bölgesinde müzisyenleri nitelemek üzere kullanılan terimleri incelediği çalışmasında Garibzadeler olarak adlandırılan mirasçı müzisyen kabilelerine yer verir:

"Kabile veya boy isimlerinden en ilginç Garibzade (zavallı bir adamın veya bir yabancı'nın oğlu), Afganistan'ın Herat bölgesindeki profesyonel müzisyen kabilesini (kavim) adlandırmak için kullanılıyor. Steingass'ın Fars-İngilizce sözlüğü Garibzade'yi "piç" veya "fahişe'nin oğlu" olarak tanımlamasına rağmen, Afganlar bu ismi kullanırlarken asla bu sözlük tanımından yola çıkarak düşünmüyorlar. Herat'daki hiçbir müzisyen Garibzadelerden olduğunu itiraf etmiyor; bunun yerine Barakzai'ler gibi Pashtun kabilelerinden birine ait olduklarını iddia ediyorlar... Garibzadeler aktör, dansçı, berber ve müzisyendirler... Berberler profesyonel sünnetçilerdir ve birçoğunun karısı kan alma işiyle uğraşırlar" (1976:7).

Yazısının devamında Sakata şu bilgiyi de sözlerine ekler:

Profesyonel müzisyenleri ifade etmek için, yalnızca miras yoluyla bu mesleği edinenleri belirttiğimizi hatırlatalım, bu müzisyenleri belirtmek üzere kullanılan mutrib ve sazende terimleri küçük düşürücü terimler olan Garibzade ve Dalak terimlerinin yerine tercih edilirler (1976: 8).

Sakata, Herat'ın en meşhur müzisyen sınıfını oluşturan mutriblerin, Garibzadeler'e mensup olduklarını ama bunu onların gizlediklerini, Pashtun'lardan olduklarını ve gizli bir dile sahip bulunduklarını belirtir (1976: 12-14). Garibzade diye adlandırılan bu zümre içerisinde müziğin de yer aldığı anlaşılmakla beraber, Garibzade veya Dalak olarak anılmaktan rahatsızlık duyanlar da vardır. Bu kabilenin Garibzade olarak adlandırılmasının Anadolu'daki stereotipine az aşağıda yer vereceğiz. Sakata, 1985 yılında Afgan müzisyenleri üzerine gerçekleştirdiği ikinci çalışmasında yine Garibzadelere yer verir:

"Afganistan'ın Herat bölgesindeki Dalak müzisyenlerden olan "Garibzade"ler, bir zaman ülkenin yönetimini ellerinde bulunduran ancak politik bir savaş esnasında evlerini terk etmek zorunda bırakılan bir klanın üyesi olduklarını iddia ederler... Garibzade; garibin oğlu, sürgün edilmiş anlamına gelir ki terim bu hikâyeyi destekler ve toplumun geri kalanından soyutlanmış olma olgusunu sürdürür niteliktedir. Bir kaç hariç olmak üzere Dalak'ların çoğunluğu kavimlerinin Sünni Pashtun kavminden olduğunu iddia etmektedirler" (1985:133).

"Afganistan Herat'daki Nakkarhanelerin Tanımlanması" adlı çalışmasında John Baily, Garibzadeler adıyla anılan müzisyen sınıfını şöyle tanımlar:

"Bazen Çingene olarak da tanımlanan Garibzadeler, Berberler (Dalak) ve Müzisyenlerin (Sazende) miras olarak anılan düşük statülü uğraşlarıyla meşguldürler. Müzisyen olarak genelde, kaçınılmaz bir şekilde beraber çalınan, davul-zurna ile ilişkilendirilmişlerdir... Garibzadelerle ilişkilendirilmiş üçüncü bir uğraş ise (moghaled) aktörlüktür. Bunların yanı sıra Garibzadeler sünnet, dişçilik, kan alma, kırkçılık, demircilik ve marangozluk gibi meslekleri de icra ederler" (1980: 3).

Garibzadelerin sanatı üzerine Sakata şu bilgileri aktarır:

"Zurna- davul çalanlar aşağı statüde, kast benzeri bir yapıyı temsil ederler. İlk olarak, davul-zurna'yı tüm profesyonel müzisyenler çalmazlar; ancak ve ancak profesyonel bir Dalak ailesi içerisinde doğanlar çalarlar. İkinci olarak, tüm Berber grupları içerisinde muhakkak müzisyen bulunması ve tüm müzisyen grupların içerisinde muhakkak berber bulunması gibi bir koşul yoktur ancak; tüm davul-zurna çalanlar berberlerdir veya onlarla yakın bir bağları vardır... Davul-zurna çalanlar müşterilerinin önemli kutlamalarını organize etmelerini ve bu organizasyonu arkadaşlarına, akrabalarına ve komşularına duyurmalarını sağlarlar. Berberler, traş ve sünnet gibi bireysel hizmetlerde bulunurlar" (1985: 134).

ABDALLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Afganistan Herat bölgesinde Türk kökenli oldukları ileri sürülen Garipzadeler adlı müzisyen sınıfı örneğinde olduğu gibi, Anadolu Abdal müzisyenleri de bu isimle anılabilir.

Garipzade konusunda Neşet Ertaş'ın babası Muharrem Ertaş ile arasında geçen şu konuşma dikkat çekicidir:

Babam arif kişiydi, bir gün dedi ki, "oğlum sen bir şeyler yapıyorsun, kendin türküler söylüyorsun ama sonunda bir şey demiyorsun." Hayli türküler üretiyorum, adım soyadım yok. "sonuna bir şey ekleyeyim mi?" dedim babama, O da "bizler garibiz oğlum, bize garipler derler, gönül de gariptir" dedi... Soyadı yokken bize "garipler" derlermiş. Gerçekten de biz garip, yani ezilmiş, hor görülmüş, abdal diye nitelendirilmiş, aşağılanmışızdır (Tokel 2004: 166).

Bu benzerlik Muharrem Ertaş'ın ağızıyla gelenekte onları adlandırmak için kullanılan Garipler teriminin sözlü aktarım aracılığıyla asırlar boyu taşınmış olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, çalışmalarda Garibzade, Berber, Mutrib ve Dalak terimlerinin karışık biçimde birbirinin yerine kullanıldığını belirtmekte fayda vardır.

Robert Stephen Blum da İran'ın Meshed bölgesinde Baluchi'ler diye bilinen müzisyen bir sınıfı betimlerken şunları söyler:

"Batı Afganistan'daki -müzisyen, berber, sünnetçi ve dişçi olarak çalışan- Dalak ve Garibzadeler, sosyal statüleri ve seyyar yaşamları ile Meshed'deki Baluchi müzisyenleriyle ve Çingenelerle benzerlik gösterirler: "yaz boyunca gezgindirler, hizmetlerini sunarlar ve kışın yarı kentsel temellere geri dönerler (1972: 198).

Blum'un verdiği bilgi, Afganistan ve Anadolu örneklerinde görüldüğü gibi, İran'da da yalnızca "profesyonel anlamda müzik icra eden kişi" olarak kullanılmadığını gösterir. İran'da da aynı sosyo-kültürel yapıya ait bir müzisyenlik sınıfının var olduğunu belirtmesi açısından bu tespit önemlidir. William Beeman da, İrandaki geleneksel müzik icracısı sınıflarla ilgili, Blum'un gözlemlerini doğrulayacak ve katkıda bulunacak şu bilgileri verir:

"İran'da bir sınıf olarak müzisyenler, izole edilmişlerdir. Kırsal alanlarda müzisyenler bir çeşit kast grubunu oluştururlar. Yalnızca kendi içlerinde evlilik yaparlar ve geleneklerini aile grupları şeklinde aktarırlar... bazı grupların kendi aralarında konuşmalarını ve toplumun geri kalanından ayrı olma durumlarını sağlayan, kendilerine ait gizli dilleri bile vardır." (1976: 7).

2) **Sünnetçilik.** Anadolu'daki abdalların sünnetçiliklerinin bilinmesine rağmen diğer ülke sınırları içerisinde yaşayan abdallarda da bu özelliğin bulunup bulunmadığı ve Abdalların kökenini aydınlatmada araç olarak kullanılabileceği ihtimali daha önce değerlendirilmemiştir. Biz burada konu ile ilgili bulgularımızdan yola çıkarak bu bağlantıyı kurmak istiyoruz.

Doğu Türkistan'daki Abdallarla ilgili, "sünnetçi sınıfı" olarak anıldıkları ve toplumun geri kalan kısmı tarafından aşağılanmak amacıyla, Abdal olarak çağırıldıkları bilgisi dünyadaki tüm etnik toplulukları tanıtan "Joshua Project" (Joshua Project) adlı internet veri tabanında bulunmaktadır

Diğer bir bilgi ise Gezgin papaz William Tooke'un 1780 yılında yayınlanan eserinde yer almaktadır. Kazan Tatarlarının ulusal geleneklerinden bahisle Tooke, sünnet ile ilgili olarak şunları aktarır:

"Çocuğun "ghadnası" veya "sünneti", 6 ve 15 yaşları arasında, "abdal" veya işi sünnet yapmak olan biri tarafından gerçekleştirilir. Sünnet herhangi bir dini ritüel eşliğinde yapılmaz. Abdal, şehirlere ve köylere, küçük çocukları sünnet etmek için gider..." (Tooke 1780: 45).

H.A. Rose, Punjab'ın batısında Pirhain'de ve Kangra'da sünnet işini Abdalların gerçekleştirdiğini söylemektedir (Rose 1907: 245).

3) **Dilencilik.** Bu konuda da yukarıda verdiğimiz Anadolu sınırları içerisinde yaşayan Abdal toplulukları haricinde örnekler bulunmaktadır. Bunlar: a) E. Okumuş'un, C. G Mannerheim'den aktardığı üzere, Hotan civarında, Tamahgil köyünde köyün sahibi durumunda bulunan dilenci Abdallar vardır. Yine Mannerheim, Painap adı taşıyan dört köyden birinde, profesyonel dilenci diye nitelediği bir Abdal zümresinden bahseder. (2005: 626); b) K. Hilden, "The Abdals in Eastern Turkestan" adlı yazısında Mannerheim'in da araştırmalarda bulunduğu Hotan yakınlarındaki Tamahgil köyündeki Abdallardan bahisle onların büyük bir kısmının profesyonel dilencilikle geçindiklerini, bu özel durumları dışında süpürge, elek, halı ve gezgincilikleri sırasında kullandıkları çuvaları yapmakla meşgul olduklarını belirtir (1949: 72).

Tüm bu bilgilerin yanı sıra Sakata'nın 1976 tarihli çalışmasında Garibzadelere mahsus dikkat çeken diğer bir nokta ise, kadın kılığına girerek dans eden erkeklere aittir. Bu konuyla ilgili başlıca bir çalışma vardır (Erkan 2009). Kırşehir ve Kırıkkale illerinde görüşme yaptığım Abdallar ile Çankırı ve Kastamonu illerinde yaşayan bir gelenek olan köçekliğin Afganistan örneği ile benzerliği vardır:

"Bacha" (çocuk), "bacha bi rish" (sakalsız çocuk) veya "bazigar" terimleri bir kadını temsil ederek dans eden erkek çocukları tanımlamak için kullanılan terimlerdir. Genç Garibzade çocukları ergenliğe ulaşınca, sakalları çıkıncaya kadar bu fonksiyonu icra ederler." (Sakata 1976: 8).

ABDALLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Afganistan'ın Herat bölgesinde var olduğunu öğrendiğimiz "Garipzadeler", "Dalaklar" ve "Berberler" aynı kavmin, farklı işlevler yüklenmiş kesimlerinin temsil ederler. İran'ın Meshed bölgesinde ele alınan "Mutrib"ler ve "Beluchiler" in ise Afgan "Dalak"larıyla aynı toplumsal statüde benzer hizmetler sayesinde toplumun geri kalanının sosyal yaşam biçimlerinde üstlendikleri fonksiyonlar sayesinde kabul gördükleri gerçeği, yukarıda bahsettiğimiz "Abdal" tarzı sosyo-kültürel yaşantıyla birebir örtüşmektedir. Buradan yola çıkarak Türkiye de dâhil olmak üzere üç ülkede profesyonel müzik icracıları diye anılan "kabile/aşiret/klan tarzı" zümrelerin sosyal yaşam bağlamında her toplumun kendilerine biçtiği rol içinde sanatlarını sürdürdükleri savı öne sürülebilir.

Davul-zurna çalmanın yine kesin bir benzerlik belirtisi gibi görünmesine rağmen, bu konunun başlıca bir araştırma hacminde olacağı şüphe götürmediğinden, bu konuya derinlemesine inmeyeceğiz. Ancak şunu belirtmekte fayda görüyoruz; konumuzun temelini oluşturması bakımından, Kırşehir abdalları başta olmak üzere, Anadolu'da rastlanan neredeyse her Abdal aşiretinin kullandığı çalgı aleti yine davul-zurna olmakla beraber kimi yörelerde bu çalgılara ek olarak keman, cümbüş, bağlama ve hatta klarnet eklenmektedir. Bu da Anadolu Abdal aşiretlerinin temelinde davul zurna olduğunu şüphe götürmez şekilde doğrulamaktadır.

Dilencilik, müzisyenlik, sünnetçilik gibi sonradan öğrenme yoluyla değil de, bir ağacın gövdesinden çıkan dallar gibi, aynı sosyo-kültürel özellikleri barındıran bir sınıf yapısı görünümüne sahip olduklarını; toplumun geri kalanı tarafından daima dışlandıklarını ve zümre dışı evliliklerde bulunmadıklarını öğrendiğimiz Afganistan, Azerbaycan, Doğu Türkistan, Tatar ve Hindistan Abdalları'nın tamamının varlığını Abdalân-ı Rûm yâni "Horasan Erenleri" tâbir edilen ve tek tek bireylerin yaşamlarından yola çıkarak gittikçe bir organizasyon haline gelen ve Anadolu merkez olmak üzere, İslamiyet'i Balkanlara kadar yaydığı bilinen bir dini yapıya bağlamak, açıklanması güç bir varsayım olacaktır.

Afganistan Herat bölgesi müzisyenleri olan Dalak, Garibzade ve Berber isimleriyle anılan kabilelerin kökenlerini Afganistan'ın etnik popülasyonunda büyük bir paya sahip olan Pashtun'lara bağlaması ise konumuz için esas noktayı teşkil etmektedir. Şimdi Pashtunların kökeni üzerinde yapılan çalışmalara yer vererek bu noktayı aydınlatmak istiyoruz.

Pashtun'ların kökeni ile ilgili makalesinde Syed Zubeyr Rehman (About Pakhtuns), ilk olarak modern Afganistanın ve Afganistanın Punjab ve Baluchistan illeriyle sınırı bulunan Pakistan İslam Cumhuriyeti'ne bağlı Kuzeybatı Sınır Vilayeti'nin (North West Frontier Province), Orta Asya kabilelerinin göçleri esnasında geçtikleri ve yerleştikleri ana bölgelerden birini oluşturduğunu ve bundan

dolayı bu topraklarda kolonileşmelerin yaşanmadığını ve bu bölge sakinlerinin kanlarının başka milletlerle karışmadığını söylemenin imkânsız olduğunu söyler ve buradan hareketle, günümüzde Pathan/Pashtun/Pakhtun isimleriyle adlandırılan toplulukların Sakalar, Kuşanlar, Hunlar ve Gujjar'ların neslinden gelme oldukları sonucunun çıkarılmasının doğru bir sonuç olacağını söyler. Bunun yanında Rehman Kaşmir, Punjab, Sind ve Baluchistan'ın büyük kabilelerinin de bu nesilden gelme olduklarının da söylenebileceğini belirtir.

Yazısının devamında Rehman, Rus bilim adamı Yu V. Gankovsky'nin şu iddiasına da yer verir:

"Pashtun etnik tabakasının oluşumunu başlatan, çoğunluğunu Batı İranlı kabilelerin oluşturduğu birliğin şekillenmesinin tarihi, milattan sonra birinci yüzyıla kadar gider ve Eftalit (Ak-Hun) devletinin dağılmasıyla bağlantılıdır. Hindu Kush'un kuzeyindeki alanlarda bu devlete ait bazı kabileler, bugün Orta Asya'nın sakinleri durumunda bulunan bazı ulusların, diğer kabileler arasından daha çok Özbek ve Türkmen uluslarının, şekillenmesinde yer aldılar. Türkmen ve Özbekler arasında (Lokailer arasında olduğu gibi) kökü Eftalit kabile birliğinden (Abdallar, Abdel) gelen Abdal etnonimleri vardır. Hindu Kush dağlarının kuzeyinde Eftalit kabilelerinin başka bir parçası, yönetimde bulunanların askeri kuvvetlerinden dolayı özel imtiyazlarını kaybettiler ve yeterli su kaynaklarına ve hayvanlarını otlatmak için araziye sahip olmayan Süleyman dağlarının az nüfuslu bölgelerine sürüldüler. Onlar burada Pashtunları oluşturan bir kabile birliği haline geldiler. (About Pakhtuns)

Rehman'ın, Eftalitlerin dağılmasıyla ortaya çıkan kabilelerin bugünkü Pashtun kabilesinin kökü olduğuna dair son kanıtı ise Pashtunlara ait, 1747 yılından sonra Durrani olarak anılan, Abdali kabilesinin yine bu Abdal etnonimini içeriyor olmasıdır.

Köprülü, Ocak, Ülkütaşır gibi bilim adamlarının ele almakta fayda gördüğü ancak doğruluk olasılığına fazlaca pay vermedikleri, Anadolu Abdallarının Ak-Hun/ Eftalit devletinin devamı niteliğindeki boylar olma olasılığının önemi burada bir daha ortaya çıkmaktadır. Afganistan'da, köklerinin Ak-Hun/ Eftalit devletinin dağılması sonucu olduğu belirtilen Pashtunlara dayandığı kendileri tarafından iddia edilen Garibzadelerin, Anadolu'da yaşayan Abdallarla ortaklık oluşturduğunu gösterdiğimiz kabile/aşiret tarzı yaşantıları, kanımızca, Anadolu abdallarının Abdalan-ı Rûm adıyla anılan tasavvufi zümrenin kalıntıları olarak görülmesi ihtimalinden daha kuvvetlidir.

Anadolu abdalları ile Afganistan'da Ak-Hun devletinin parçalanmasından meydana gelen Pashtun topluluğuna ait olduklarını iddia eden Garibzadeler arasında yukarıda gösterdiğimiz kültür aynılığını Tahir Alangu'nun "Türkiye Folkloru El

Kitabı” adlı kitabında kullandığı “gelenek çevresi” kavramıyla ele almak, bu ayrılığın bilimsel çerçevede değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Alangu, “gelenek çevresi” kavramını “belli bir geleneği koruyup, saklayıp hayata bağlayarak sürdürmekte olan şahıslar topluluğu” (1983: 87) olarak tanımlamaktadır. “Sünnetçilik, berberlik, kan alma, dilencilik, müzisyenlik gibi mevcut iş alanlarına bağlı bir ekonomik yapı ile toplumun geri kalanından izole edilerek ve aşağılanarak bakılan bir sınıf oluşturma” nitelikleri, bu tarz bir gelenek çevresi yapısını yansıtmakla beraber Abdalların, Garibzadelerin ve hatta sanatları açısından aynı gelenekleri sürdürdüklerini gördüğümüz ancak tarihi verilerin eksikliğinden dolayı kimlikleri konusunu ele alamadığımız İranlı Luti sınıfı müzisyenlerin aynı tarihi, ekonomik ve coğrafi etmenlerden kaynaklanarak nihai mevcudiyetini sürdüren gelenek çevreleri olduğu izlenimini vermektedir. Bu noktada Alangu’nun kendine has özellikleriyle varlığını sürdürdüklerini söylediği gelenek çevrelerinin kimi zaman cemaatin de üstünde bir yapıya sahip olduğu, o cemaatin günümüzde yaşadığı çevrede kendi kültürel var oluşunu şekillendirebileceği savı da bize göre kuvvetle muhtemel bir izahın yolunu göstermektedir;

Gankovsky’nin vermiş olduğu “Hindu Kush dağlarının kuzeyinde Eftalit kabilelerinin başka bir parçası, yönetimde bulunanların askeri kuvvetlerinden dolayı özel imtiyazlarını kaybettiler ve yeterli su kaynaklarına ve hayvanlarını otlatmak için araziye sahip olmayan Süleyman dağlarının az nüfuslu bölgelerine sürüldüler. Onlar burada Pashtunları oluşturan bir kabile birliği haline geldiler”(About Pakhtuns) bilgisi, tarım ve hayvancılıkla ilgilenmesi coğrafi bakımdan mümkün olmayan Eftalit topluluklarının hayatlarını devam ettirmek mecburiyetinden doğan bir göçebelik sürdürdüklerini ve bulundukları yerlerin kültüründe, maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bazı meslekler edindikleri izlenimini uyandırmaktadır.

Kaynaklar

- Abdallar. Yapımcı: Dokuz Eylül Üniversitesi İletişim Fakültesi. Kültür Bakanlığı, 1998
- Abdallar. Yapımcı: Memiş Ülker. Firma Bilgisi Bulunmamaktadır. 2008
- About Pakhtuns. Syed Zubir Rehman 2008. <http://www.pakhtun.com/AboutPakhtuns.htm>
- AKMAN, Haşim ,(2006) *Gönül Dağında Bir Garip (Neşet Ertaş Kitabı)* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- AKSÜT, Ali ,(2007), Abdallarla İlgili Notlar, <http://www.alewiten.com/aksut1.htm>, (02.09.2007).
- ALANGU, Tahir ,(1983), *Türkiye Folkloru El Kitabı*, İstanbul: Adam Yayıncılık.
- ATABEYLİ, Naci ,(1934), “Abdallar”, *Ün Isparta Halkevi Mecmuası*, cilt 1, 6: 111-114.

- BAILY, John ,(1980), "A Description of the Naqqarakhana of Herat, Afghanistan", *Asian Music*, Vol. 11, No. 2: 1-10.
- BEEMAN, William O. ,(1976), "You Can Take Music Out of the Country, But: The Dynamics of Change in Iranian Musical Tradition", *Asian Music*, Vol.7, No.2: 6-19, *Bilimler Araştırma Dergisi*, <http://www.akader.info/sbard/sayilar/2005Eylul/17.pdf>, Sayı 6: 593-626 (10.10.2007).
- BLUM, Robert Stephen ,(1972), *Musics in Contact: The Cultivation of Oral Repertoires in Meshed, İran*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Illionis at Urbana-Champaign.
- CAFEROĞLU, Ahmet, (1949), "Kırşehir vilayetinin bugünkü etnik teşekkülüne dair notlar" *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, cilt II, S. 1: 79-96.
- DAĞ, Sibel ,(2000), *Abdallar: Toplumsal Kültürel Kimlik Ve Değişme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERKAN, Serdar ,(2008), *Kırşehir Halk Müziği Geleneğinde Abdallar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERKAN, Serdar ,(2009), "Köçek Tipinin Uluslararası Kökeni Üzerine Bir Deneme ve Değerlendirme", (Yayın Aşamasında).
- Garip. Yön: Can Dünder. 2005. CD. Kalan Müzik, 2004.
- GÜRSOY, Şahin ,(2006), *Sosyal ve dini yaşam açısından Orta Anadolu Abdalları –Kırşehir Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HILDEN, Kaarlo ,(1949), "The Abdals in Eastern Turkistan from an Anthropological Point View", *Journal of the Royal Central Asian Society*, vol. XXXVI, January 1949.
- Joshua Project. 2008. <http://www.joshuaproject.net/peopctry.php?rog3=CH&rop3=100665>
- KILIÇKIRAN, Mazlum Nusret ,(1977), "Kilis Dolaylarında Halk Oyunları". *Türk Folklor Araştırmaları* sayı 324: 7960-7961.
- KÖPRÜLÜ, Fuat ,(1935), "Abdallar", *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Burhaneddin Basımevi, cilt 1: 23-56.
- KURNAZ, Cemal ,(1990), *Ahmet Talat Onay*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar ,(1998), *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (XV- XVII. Yüzyıllar)*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- OKUMUŞ, Ejder ,(2005) ,Türkiye’de Marjinal Bir Grup Olarak Abdallar. *Sosyal*
- ÖZDEMİR, Erdem ,(2008), *Emirdağ Musiki Geleneğinde Abdallar Ve Yeni Onaltı Türkü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PARLAK, Erol ,(1991), *Bozlaklar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ROSE, H.A ,(1907), "Muhammadan Birth Observances in the Punjab", *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol. 37, pp. 237-260
- SAKATA, Lorraine ,(1976), "The Concept of Musician in Three Persian-Speaking Areas of Afghanistan", *Asian Music*, Vol. 8, No. 1: 1-28.

ABDALLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

- TİMUROĞLU, Vecihi ,(1980), *Ahmet Kutsi Tecer*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TOKEL, Bayram Bilge, (2004), *Neşet Ertay Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları (IV. Basım).
- TOOKE, William ,(1780), *Russia: Or, A Compleat Historical Account of All the Nations which Compose That Empire*, London.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir ,(1968), “Anadolu Etnografyasına Ait Araştırmalar: Abdallar - Coğrafi dağılışı, etnik menşeleri. içtimai hayatları”, *Türk Kültürü*, sayı 64: 43-47.
- YALMAN (YALGIN), Ali Rıza ,(1977), *Cenupda Türkmen Oymakları I, II*, Haz. Sabahat Emir, Ankara.
- YAZICI, Tahsin ,(2006), *Ariflerin Menakıbnameleri*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yusuf Has Hacib ,(2006), *Kutadgu Bilig* [çev: Reşit Rahmeti Arat], İstanbul: Kabalcı Yayınevi.